

Sosyal ve Dijital Medyanın Aile İçi İletişim Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Toplumsal Sonuçları

Negative Effects and Social Consequences of Social and Digital Media on Family Communication

Yaşar ZORLU (Prof. Dr.)

Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of
Communication
Bolu/Türkiye
yasar.zorlu@ibu.edu.tr

Başvuru Tarihi | Date Received: 11.02.2025

Yayına Kabul Tarihi | Date Accepted: 20.07.2025

Yayınlanma Tarihi | Date Published: 30.07.2025

Zorlu, Y. (2025). Sosyal ve Dijital Medyanın Aile İçi İletişim Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Toplumsal Sonuçları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 12(2), 599-620 <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1637314>

Öz

Bu çalışma, dijitalleşmenin Türkiye’de aile kurumu üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını, aile içi iletişim ve etkileşim literatürü çerçevesinde tartışmaktadır. 1990’lardan itibaren ABD merkezli liberal-kapitalist sistemin küresel çapta yaygınlaştırdığı dijital teknolojiler, zaman ve mekân sınırlarını aşma ve aile bireylerinin bağlantıda kalmasını sağlama gibi önemli kolaylıklar sunmaktadır. Ancak araştırmalar, dijital ve sosyal medyanın aile ilişkileri ve iletişimi üzerinde yıkıcı etkiler de oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması başlangıçta büyük bir hayranlık uyandırsa da, kısa sürede ortaya çıkan olumsuz etkileri nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır. Son dönemde dijitalleşmenin faydalarına yönelik çalışmalar, bu olumsuzluklara dikkat çeken literatürün gölgesinde kalmıştır. Bu bağlamda yürütülen bu çalışma da araştırma bulguları, sosyal medya ve dijital platformların aile içi iletişimi zayıflatmış, yüzyüze etkileşimi azaltmış, yeni tür bağımlılıkların ortaya çıkmasına, yardımlaşma ve dayanışmanın zedelenmesine ve empati yoksunu, birbirinden kopuk bireylerin oluşturduğu sorunlu aile yapılarının ortaya çıkmasına, aile kavramıyla bağdaşmayan ilişki biçimlerine, her yaşta aile üyesinin uygunsuz içeriklere maruz kalması ve sanal aldatma gibi ciddi sorunlara yol açtığı tespit edilmiştir. Dijital teknolojiler başlangıçta bir olanak gibi görünse de, toplumsal hayatın sürdürülebilmesi için hayati öneme sahip kurumlar üzerinde tehdit potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeyde yeni bakış açılarına ihtiyaç vardır; aksi takdirde, binlerce yıllık ortak insanlık tecrübesinin ürünü olan kurumlar ciddi risklerle karşı karşıya kalabilir. Çalışma, bu kaygının sonucu nitel araştırma yöntemlerinden literatür incelemesi tekniği ile gerçekleştirilmiş olup, dijital/sanal iletişim mecralarında, bilhassa sosyal medyada saatlerce vakit geçirmenin aile içi iletişimi nasıl tahrip ettiğine odaklanmakta ve bu soruna dair bazı önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile İçi İletişim, Dijital İletişim, Sosyal Medya, Toplumsal Değişme.

Abstract

This study discusses the impacts and consequences of digitalization on the family institution in Turkey within the framework of the literature on family communication and interaction. Digital technologies, which have been globally disseminated by the US-centered liberal-capitalist system since the 1990s, offer significant advantages, such as transcending time and space boundaries and keeping family members connected. However, research reveals that digital and social media also have destructive effects on family relationships and communication. This study highlights the growing concerns about the negative impacts of digital technologies, particularly social media and digital platforms, on family life. Key findings include weakened family communication, reduced face-to-face interaction, increased digital addictions, erosion of empathy and solidarity, exposure to inappropriate content, and the rise of problematic relationship patterns such as virtual infidelity. While digital technologies may initially appear to be an opportunity, they also pose a threat to institutions vital to the sustainability of social life. Therefore, new perspectives are needed at the individual, societal, and institutional levels; otherwise, institutions, the product of thousands of years of shared human experience, may face serious risks. The study, conducted using a literature review technique, a qualitative research method, as a result of this concern, focuses on how spending hours on digital/virtual communication channels, particularly social media, damages family communication and offers some recommendations to address this problem.

Keywords: Family, Family Communication, Digital Communication, Social Media, Social Change.

Giriş

Toplum bilimlerinin kuruluş ve gelişmesinde büyük katkıları olan İbn-i Haldun'un da belirttiği üzere, insan fitratı gereği medenî bir varlık olduğundan toplum hayatı, insanlar için tabîî bir ihtiyaçtır. Toplumsal hayat ise ancak işbölümü ile kurulabilmekte ve sürdürülebilmektedir. Dolayısıyla insanlar barınma, beslenme, emniyet ve eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için işbölümü yapmak ve yardımlaşmak zorunda kalmışlardır (İbn-i Haldun, 1990, s. 100;302, 1991, s. 117;268;343). Yine eskiçağlardan bugüne pek çok düşünür tarafından insanın en önemli karakteristik özelliğinin toplumsal bir varlık olduğu, toplum hayatı içinde yaşaması sayesinde "insan" olabildiği vurgulana gelmiştir. Ancak Baykan Sezer'in vurguladığı üzere, toplum yaşamı her ne kadar insanlık tarihinin başlangıcına kadar gitse de, kendiliğinden ve otomatik olarak oluşmuş, bireylerin hazır bulduğu bir örgütlenme değildir. Aksine, toplumsal hayat; insanların ilk ilişkilerinde ve bilhassa zorlu doğa koşulları karşısında sorunlarını bireysel olarak çözememeleri durumunda geliştirdikleri en verimli çözüm biçimidir (Sezer, 1988, ss. 18-19; Tüfekçioğlu, 1997, ss. 84-85). İnsanlar toplum halinde örgütlenerek iase, barınma, korunma, ekonomik, duygusal, eğitsel vb. ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Toplumsal örgütlenmenin en temel kurumlarından biri de; devlet, siyaset, ekonomi, hukuk, din gibi kurumlarla birlikte, ailedir. Nitekim aileye dair önemli araştırmalar gerçekleştiren Dikeçligil'in vurguladığı üzere; *"Bireylerin sosyal varlık olmayı öğrendikleri ilk etkileşim ağı olması nedeni ile aile, bireysel hayatlar ve toplum hayatı için en temel kurumdur."* (Dikeçligil, 2012, s. 24). Zira biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik ve hukukî yönleriyle aile; üyeleri arasındaki karşılıklı ilişkileri belli kurallara bağlar, toplumun kültürünü ve karakteristik özelliklerini kuşaktan kuşağa aktarır; en yoğun birincil ilişkilerin yaşandığı ortamı sağlar (Çağan, 2011, s. 83-84).

Kadın ve erkeğin, toplumsal olarak kabul gören evlilik bağıyla kurulan aile; karı-koca, aralarında kan bağıyla bağlanan ebeveyn-çocuk ve akrabalar arası yüzyüze yakın ilişkileri ve çeşitli yükümlülükleri, hak ve sorumlulukları içerir (Aksan, 2013, s. 169; Giddens, 2012, ss. 246-247). Bu yönüyle aile; mikro düzlemde zorunlu bir toplumsal kurumdur. Diğer taraftan toplumsal yapının işleyişinin ve devamının temel taşları olan kültürel kodların, adâb-ı muâşeretin, davranış biçimlerinin öğrenilmesi ve nesilden nesile aktarılması ve çocukların toplum hayatına hazırlanması büyük ölçüde aile içinde gerçekleştiğinden, aile aynı zamanda makro düzlemde bir toplumsal kurumdur. Bu itibarla aile üyelerinin temel beşerî ihtiyaçlarını ilk elden karşılayan tek kurum olan aile; bireyle toplum arasındaki bağın kurulmasını ve toplum hayatının devamını sağlayan en temel kurumlardan biridir. Bu bağlamda, bireylerin temel beşerî ihtiyaçlarını ilk elden karşılayan tek kurum olan aile; birey ile toplum arasındaki bağı kurar ve toplum yaşamının sürekliliğini sağlayan en temel kurumlardan biri olarak öne çıkar. Dolayısıyla aile, birey ve toplum açısından vazgeçilmez, temel bir etkileşim ağıdır (Dikeçligil, 2012, s. 24; Sadıkoğlu & Dikeçligil, 2023, s. 15).

Ailenin ve diğer tüm toplumsal kurumların oluşumu, esasen iletişim olgusu sayesinde mümkün olmuştur. Ailenin kurulması, ailelerin zamanla büyüüp çoğalarak toplum yapılarının temelini oluşturması ve aile içi, kişilerarası ve toplumlar arası ilişkilerin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi, doğrudan karşılıklı ve etkili iletişimle ilişkilidir. Günümüzde de toplumsal sorunların çözümü, toplumsal işleyişin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve işbölümünün etkin biçimde gerçekleştirilebilmesi ancak etkili bir iletişim süreciyle mümkün olabilmektedir (Tüfekçioğlu, 1997, ss. 86-91). Çünkü iyi ve sağlıklı bir ilişki kurmanın aracı öncelikle iletişimdir (Giddens, 2012, s. 245).

Dolayısıyla toplum tarafından onaylanan evlilik bağıyla kurulan ailenin aslî aktörleri olan kadın ve erkeğin evlilik öncesi tanışma, nişanlanma ve nihayetinde evlenme süreçleri, bir başka ifadeyle evliliğin ve dolayısıyla ailenin devamlılığı, sağlıklı bir iletişime dayanmaktadır. Öte yandan, boşanma ya da terk etme gibi ailenin çözülmesine yal açan sorunlar da genellikle olumsuz iletişimden kaynaklanmaktadır.

Ailenin hayatiyetini sağlayan asıl kaynaklar ise; şefkat, sevgi, saygı, paylaşma, güven, dayanışma gibi unsurlar olup, insanın dünyaya geldiği andan itibaren psikolojik fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı ilk etkileşim ağı da ailedir (Dikeçligil, 2012, s. 46; Sadıkoğlu & Dikeçligil, 2023, s. 15). Aile aynı zamanda yetişkin üyelerin çocuklara bakma yükümlülüğünü üstlenen toplumsal bir kurumdur (Giddens, 2012, s. 246). Dolayısıyla ailenin üyeleri, karı-koca, anne-baba ve çocuklar, ailenin yapısal ve işlevsel özellikleri gereği statü ve rollerinin gereğini isteyerek yerine getirirler. Aralarında samimi ve yüzyüze iletişim ve ilişkiler hâkimdir. Bu bakımdan birincil düzeyde sosyalleşme kurumu olan ailede model olma, problem çözme, paylaşma ve dayanışma ruhu oldukça güçlüdür. Üyelerinin maddi ve duygusal ihtiyaçları içten gelerek ve büyük bir fedakârlıklarla karşılanır (Vatandaş, 2020, s. 170).

Nitekim aile, özellikle Türk ailesi, doğal afetler, savaşlar, işsizlik ve yoksulluk gibi kriz dönemlerinde toplumsal yapının ahenk ve istikrarını sağlamada bürokratik kurumlardan çok daha işlevsel bir rol üstlenmektedir. Ancak toplumun yaşam tarzını, tüketim alışkanlıklarını ve yerli-millî değerlerini kuşaktan kuşağa aktaran, aile ve milliyet aidiyet duygusu oluşturan ve bireyciliğe karşı diğerkâmlığı esas alan aile kurumu, günümüzde küresel kapitalist sistemin hedef aldığı temel yapılardan biri hâline gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle tek süper güç olarak kalan ABD, bireyciliği esas alan liberal-kapitalist sistemi doğrultusunda dünya genelinde bireyler üzerinde doğrudan egemenlik kurabilmek için küresel iletişim ağlarını gerekli görmüştür. Roma İmparatorluğu'nun yol ağları kurma stratejisine benzer biçimde, ABD de 1960'lardan itibaren askerî amaçlarla geliştirdiği interneti, 1991 sonrası tüm dünyada 7/24 erişebilir hâle getirerek dijital bir egemenlik ağı kurmuştur. Bu ağ aracılığıyla veri, bilgi ve haberi denetleyebilmekte; tüketim kültürünü küreselleştirmekte ve iletişim teknolojilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmektedir.

Kapitalist sistem, dijital iletişim araçlarını her ülkenin bireylerine sunarak, kültürel, zihinsel ve yaşam tarzı açısından küresel bir dönüşüm gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Herbert Schiller ve diğer eleştirmenlerin de belirttiği gibi, internet ve iletişim teknolojileri Amerika merkezli olarak tüm dünyaya dayatılmaktadır (Acır, 2008, s. 147). Bu süreçte çok uluslu şirketler de dijital mecraları, milyonlarca insana nüfuz etmek için etkin biçimde kullanmaktadır (Kalamın, 2016, s. 78,106).

1990'larda dijital teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, 2000'li yıllardan itibaren internet egemen bir iletişim ortamı hâline gelmiş; birçok toplumsal kurum bu dönüşümden etkilenmiş, aile de bundan en fazla etkilenen kurumlardan biri olmuştur. Aile üyeleri bireyselleşmiş, aile bağları zayıflamış ve evlilik kurumu çeşitli dijital içeriklerde sorgulanır hâle gelmiştir. Dizi, film, çizgi film, dijital oyun ve sosyal medya içerikleri aracılığıyla sapkın ilişkiler, evliliğe alternatif olarak sunulmakta; eşcinsellik gibi ilişki biçimleri meşrulaştırılmaktadır (Vatandaş & Vatandaş, 2022, s. 322-323). Paris 2024 Olimpiyatları gibi uluslararası etkinliklerde de bu eğilimler açıkça teşvik edilmektedir.

Küresel sistem, internet erişimini yaygınlaştırarak Instagram, Facebook, Google, YouTube, Netflix gibi platformlar aracılığıyla bireyleri aile rollerinden uzaklaştırmakta, bireysel kimliği aile aidiyetinin önüne geçirmektedir. Aile yapısının çözülmesiyle birlikte toplum da küresel manipölasyonlara açık hâle gelmektedir. Liberal kapitalist sistem, tüketim ve haz odaklı bireyler inşa edebilmek için aile bağlarını zayıflatan, evlilik dışı ve eşcinsel yaşam tarzlarını teşvik eden politikalar yürütmektedir. Vefa, fedakârlık ve kanaatkârlık gibi değerlerin yerini tüketim, anlık hazlar ve bireysel çıkarlar almıştır.

“Senin tercihin, senin hayatın, kendin için yaşa, kendin ol” gibi sloganlarla bireyler aileden, arkadaşlıktan ve sosyal çevreden uzaklaştırılmakta; dijital mecralar bir kurtuluş alanı olarak sunulmaktadır. Apartmanında ya da sokağında yalnızlaşan birey, sosyal medyada “sanal arkadaşlıklar” ve “sanal ilişkiler” ile tatmin edilmeye çalışılmaktadır (Vatandaş, 2020, s. 170;178; Uçar, 2012).

Bugün dünyanın dört bir bucağına ulaşan bireyselleştirilmiş dijital medyanın mülkiyetine sahip ve içeriğini belirleyen ve denetleyen küresel kapitalist güçler; dijital iletişimi ve sosyal medyayı çocuklardan yetişkinlere tüm bireyler için vazgeçilmez hâle getirmeyi başarmış bulunmaktadırlar. Bu suretle aile içi iletişimi de sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik hegemonyalarına göre yönlendirmektedirler.

Bu çalışmada da; bir taraftan aile içi iletişim ve dijital iletişim üzerinde durulurken diğer taraftan egemen küresel güçlerin mülkiyetinde ve denetiminde olan dijital iletişim araçları ve sosyal medya mecralarının aile içi iletişimi tahrip edici yansımaları tartışılmakta ve bu duruma karşı bir takım öneriler sunulmaktadır.

1. Yöntem

Bu çalışma, dijitalleşmenin ve sosyal medyanın Türk aile yapısı, aile içi iletişimi ve ilişkileri üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür incelemesi tekniğiyle yürütülmüştür. Araştırma, birincil veri toplama ya da saha çalışması içermemekte; mevcut literatürün ve mevcut verilerin analiziyle sınırlıdır. Bu nedenle çalışmada ele alınan sorunlara ilişkin yapılan tartışmalar, elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar, incelenen yayınlar ve mevcut alan araştırmalarıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu bağlamda çalışmada, öncelikle akademik veri tabanları aracılığıyla “dijitalleşme”, “sosyal medya”, “aile”, “aile içi iletişim”, “ebeveyn-çocuk ilişkileri”, “sosyal medya bağımlılığı”, “sanal aldatma” gibi anahtar kelimeler kullanılarak kaynak taraması gerçekleştirilmiştir. Özellikle Türkiye özelinde yapılan araştırmalar, hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, tezler, raporlar ile resmi ve gayri resmi istatistikler öncelikli olarak incelenmiştir.

Bu kapsamda başta TÜİK ve We Are Social’ın 2024 yılına ait verileri olmak üzere, ülkemizde farklı yaş gruplarındaki bireylerin sosyal medyada geçirdiği süreye ilişkin istatistikler analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, Türkiye’de dijital iletişim araçları ve sosyal medya kullanımına dünya ortalamasının üzerinde zaman ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle, aile içi iletişimin ciddi ölçüde azaldığı, bozulduğu ve buna bağlı olarak sanal aldatma, boşanma ve aile yapısının dağılması gibi sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu sorunların temel nedenlerinden birinin, aile içi iletişime yeterince zaman ayrılmazken, bireylerin dijital ve sanal iletişim mecralarında uzun saatler geçirmesi olduğu anlaşılmıştır.

2. Aile İçi İletişim

İnsanın her hâli bir mesajdır, bir iletişimdir. Bu itibarla insan hayatında iletişimsizlik söz konusu değildir. Bu bağlamda bir durum karşısında sessiz kalmak, tepki vermemek bile bir iletişimdir. Dolayısıyla sözlü, sözsüz, yazılı, jest ve mimikler veya beden dili aracılığı ile gerçekleşen her türlü iletişimin bireyler arasında mutlaka bir anlamı olduğundan iletişim; kişilerarası anlam paylaşımı olarak tanımlanabilmektedir. Eşler, ebeveyn-çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkiler, her türlü iletişime yükledikleri anlamlarla gerçekleşir (Görgün Baran, 2004, s. 34). Kaldı ki iletişim, günlük hayatın sürdürülmesinde temel bir unsur olduğundan etkili ve sağlıklı bir iletişim yeteneği ailenin her bir işlevi için de vazgeçilmez bir temeldir. Nitekim ailenin işlevlerini yerine getirmesi, ailenin üyelerinin ihtiyaçlarını karşılaması iletişim sayesinde mümkün olur (Tezel, 2004, s. 2).

Aile; toplumun en temel “sosyal etkileşim birimi” olduğundan (Dikeçligil, 2012, s. 39) aile içi iletişimin merkezinde etkileşimin bulunduğunu vurgulamak gerekir. Zira ailenin tesisinde temel rol oynayan evlilik etkileşimsel bir iletişimle gerçekleşmektedir. Ayrıca sosyal bir yapı olarak aile kendi içinde bir yapılanma oluşturduğundan ilişkiler ve iletişim bu yapılanmaya göre anlam kazanmaktadır. Bu bakımdan evliliği, dolayısıyla aileyi etkileşimsel bir sistem olarak da tanımlamak mümkündür. Böylesi etkileşimsel bir sistem/yapı olan ailenin üyelerinin tüm varlığı bizzat iletişimin kendisini oluşturmakta ve bu iletişim, aile içi iletişim adını almaktadır (Görgün Baran, 2004, s. 34). Dolayısıyla aile içi iletişim; karı-kocanın birbirleriyle, anne-babanın çocuklarıyla, çocukların anne-babasıyla, kardeşlerin birbirleriyle kurduğu ve aynı ailenin kuşakları arası gerçekleşen bir iletişimdir (Şahin & Aral, 2012, s. 62).

Kişilerarası bir iletişim türü olan aile içi iletişimde aile üyeleri; birbirlerini birebir tanıdıklarından iletişimleri derinlikli, samimi, sıcak ve içtendir (Çalışkan & Aslander, 2014, s. 268; Vatandaş, 2020, s. 165-166). Ayrıca aile ortamında ve iletişimde toplumsal ve meslekî statüler ve unvanlar belirleyici olmaz. Çünkü birçok durumda aile içi iletişimin seyrinde, rasyonellikten ziyade duygular ve duygusallık baskın olur.

Aile içinde büyük-küçük, kadın-erkek, genç yaşlı herkesin birbiriyle kurduğu bağ ve bu bağ aracılığıyla gönderdiği mesajlar; aile içi iletişimi oluşturur ve aile içi iletişimde, yerine göre gönül dili, teşekkür dili, özür dili, dua dili ve sükût dili kullanılır (Öresin, 2014, s. 11;13). Böylesi bir dille gerçekleşen aile içi iletişim aile kimliği duygusunu, sadakat ve sevgi bağlarını inşa eder (Aktaş Özdemir, 2021, s. 2). Yine bu kapsamda her ailenin kendine has bir iletişim dili, bu dilin içinde aileden aileye farklı anlamlar yüklenen semboller, simgeler, beden dili ve imalar vardır. Böyle bir dilde aralarında ortak noktalar bulunduğu aile üyeleri ve yakın akrabalar birbirini kolayca anlarken, başkaları, örneğin misafirler bu dili anlamayabilir (Başaran, 2013, s. 146). Ne var ki ailenin sağlığı için, iyi işlemesi gereken aile içi iletişimde bazen sorunlar çıkabilmekte, taraflar arasında iletişim kopabilmekte, bu hâl bazen ailenin dağılmasına sebebiyet verebilmektedir (Başaran, 2013, s. 146). Bu itibarla pek çok ailede zaman zaman yaşanan tartışmaların küskünlüğe, ayrılığa yol açmasına fırsat vermemek için başta eşlerin birbirleri ile empati temelinde daha çok diyalog kurmaları, sağlıklı bir iletişime odaklanmaları gerekir (Görgün Baran, 2004, s. 35). Nitekim aile içinde iletişimin yüzyüze ve açık bir şekilde olması o ailenin sağlıklı olduğunu, yani mutlu ve uyumlu olduğunu gösterir (Başaran, 2013, s. 150). Bu bağlamda güçlü ve sağlıklı aile de; sadece iyi günde değil kötü günde de çözüm odaklı aile içi etkileşimi gerçekleştirebilen ailedir (Dikeçligil, 2012, s. 41). Sağlıklı iletişim ise, karşıdakini dinleme, maksadı aşan veya kasıtlı kırıcı bir dil kullanıldığında özür dileyebilmek, incitici üslup, imalı ve itham edici tavırlardan kaçınmak ve

yargılamadan konuşmak, kırıncı ve rencide edici bir dil kullanmamak, kişinin kendisini muhatabının yerine koyarak onu anlamaya öncelik vermek, muhatabının varlığına değer vermektir. İtiraz ve görüş bildirme girişimlerinin kısıtlanmaması demektir. Dolayısıyla ailede sağlıklı iletişim, aile bireylerinin birbirlerine, çekinmeden, sert tartışma ortamına girip karşısındakini kırmadan, her şeyi uygun bir dille söyleyebilmesidir (Başaran, 2013, s. 150). Aile içi iletişimin sağlıklı ve yapıcı bir düzlemde sürdürülebilmesi; aile üyelerinin birbirleriyle hem rasyonel hem de duygusal anlamda karşılıklılık esasına dayanan ilişkilerde bulunmalarına, aile içi rollerini yerine getirmelerine, hak ve sorumlulukları çerçevesinde bireysel alanlarının kısıtlanmamasına bağlıdır (Görgün Baran, 2004, s. 34). Böylece sağlıklı iletişim; aile üyelerinin birbirlerini anlamalarını ve birbirlerine kuvvetli bir bağla bağlanmalarını, çocukların doğru iletişimi öğrenmelerini sağlar. Sağlıklı bir iletişime sahip aile üyeleri, aile dışındaki kişilerle de iyi iletişim kurma beceresine sahip olurlar. Bireycilik, bencillik, paylaşamama, öfke, yargılama, kötümserlik, yalnızlık duygularını azaltır, yaşam sevincini kuvvetlendirir. Sağlıklı iletişimin hâkim olduğu ailede empati gelişir, aile sorunları istişare edilerek ele alınır. Kusurlar öne çıkarılmaz. Kriz ve stres durumları birlikte aşılar (Tezel, 2004, s. 2).

Mutlu-mutsuz, sağlıklı-sağlıksız aile ile aile içi iletişim arasında doğrudan bir bağ vardır. İyi bir iletişim, maddi sorunlar olsa bile ailenin sağlıklı, mutlu olabilmesini sağlayabilirken, çok büyük servetlere sahip olup da kötü bir iletişimin işlediği bir aile mutsuz olmaktadır. Dolayısıyla sağlıklı aile; üyelerinin sadece maddi ihtiyaçlarını karşılayan değil, başta birbirlerinin varlığına önem verdiklerini iletişimsel bir tutumla hissettiren, anne-babanın da ebeveyn olmaktan mutlu olduklarını, çocuklarının ihtiyaçlarını bir zorunluluk hissetmeden karşılayan ailedir (Çetin, 2013, s. 26).

Temel özellikleri samimiyet ve sürekli ilişkiler olan aile kurumunun (Arslantürk & Amman, 2000, s. 307), sosyal ve psikolojik açıdan mutluluğunun devamında özellikle anne-babanın iletişimi belirleyici olmaktadır. Zira karşılıklı iletişimi iyi işleyen eşlerin çocukları da böyle bir iletişime yatkın olacaklardır. Böylece geleceğin sağlıklı ailesi, dolayısıyla toplumu da iyi iletişim kurulabilen ailede yetişen çocuklarla sağlanabilecektir. Aile içi iletişimin bu tür yapıcı işlevlerini en verimli şekilde yerine getirmesi ise yüzyüze iletişim ve bu iletişimin sıklığıyla gerçekleşebilir (Çetin, 2013, s. 28;82;145). Ancak yüzyüze iletişimin de sağlıklı, yapıcı neticeler vermesi için tek yönlü olmamasına dikkat edilmelidir. Yani gerek eşler, gerekse anne- baba ve çocuk arasındaki iletişim karşılıklı olmalıdır. Taraflardan birinin sürekli konuşup emirler verdiği tek yönlü iletişimin hâkim olduğu aile ortamında samimi ilişkiler kurulamaz. Eşler arasına soğukluk girebileceği gibi, çocukların da kendini ifade etme yeteneği körelir, taraflar birbirleri hakkında doğru bilgilere vakıf olamaz. Aile içinde kurulması gereken iki yönlü iletişimin önkoşulu ise; iletişim için zaman ayırmaktır. İletişim; bir yandan televizyon seyredirken, gazete okurken ya da yemek hazırlarken değil, hasseten iletişime vakit ayırarak, rencide edici bir dilden, imadan uzak durarak açık ve anlaşılır bir dille, taraflar birbirlerini dinleyerek sürdürülmelidir (Tezel, 2004, s. 3).

3. İletişimin Dijitalleşmesi ve Sosyal Medya

Bilgisayar ve internet tabanlı, dur-durak bilmeyen yüksek teknolojik icatlarla özellikle 1980'lerden itibaren sadece ekonomik, ticarî, finansal, istihbarî ve askerî alanlar değil, sosyo-kültürel yapıyla doğrudan ilişkili olan iletişim alanı ve medya da köklü yapısal ve işlevsel değişimlere uğramaya başladı. 2000'lerin başından itibaren tüm toplumsal kurumlara damgasını vuran söz konusu değişimlerin merkezindeki dijitalleşme, hâlihazırda da yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu itibarla içinde yaşanan çağ,

dijital çağ olarak da anılmaktadır. Bu süreçte gazete, radyo, telgraf, telefon, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçlarına alternatif yepyeni ve çok farklı dijital teknoloji ile üretilen ve bireysel kullanımı esas alan iletişim araçları ve mecraları kullanıma sunuldu. Bünyesinde telefon, radyo, televizyon, gazete, haber ve müzik siteleri, arama motorları, sinema, kamera, fotoğraf makinesi gibi birçok iletişim aracını ve sosyal medya mecraasını barındıran multimedya akıllı cep telefonları, bilgisayarlar, tabletler gibi cihazlarla iletişim ve medya hızla dijitalleşti. Böylece medya, yeni araçlarla ve mecralarla 7/24 saat her an yüz milyonlarca her yaştan kişinin iletişime ve etkileşime girmesine, paylaşımında bulunmasına aracılık yapmaktadır. Bu kapsamda işlevleri ve araçları bakımından medyayı; klasik/geleneksel medya ve yeni/dijital medya olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Geleneksel medya; gazete, dergi, radyo, analog televizyon ve telefon gibi araçları içermektedir. Dijital medya ise; hızla gelişen bilgisayar ve internet bağlantılı akıllı telefon, tablet, televizyon, bilgisayar gibi araçlardan ve bunlarla yapılan her türlü yazılı, görsel ve işitsel dijital iletişim mecralarından oluşmaktadır (Karaboğa, 2019, s. 2043). Dijital medya gazete, kitap, dergi, radyo ve televizyon gibi klasik kitle iletişim araçlarını da çok farklı boyutlara taşımış bulunmaktadır (Ergüney, 2017, ss. 1480-1481). Bir diğer ifadeyle yeni medya, eski medyayı da elektronik-sanal ortamlara taşıyarak dijitalleştirmiştir.

Böylelikle kullanıcılarının zaman ve mekândan bağımsız olarak interaktif etkileşimde bulundukları yeni medya; tüm sanal ortamları kapsamakta ve geleneksel medyanın tek yönlü iletişimine karşın, anlık karşılıklı iletişime, mesajlaşmaya, tartışmaya, çeşitli materyalleri paylaşmaya imkân sağlamaktadır (Aktaş Özdemir, 2021, s. 5). İnternet ağlarıyla milyonlarca dijital medya aracının çevrimiçi birbirine bağlandığı elektronik/sanal ortamlarda dünyanın her yerinden yüz milyonlarca kişi paylaştıkları video, ses, yazı, yorum, alıntı, resim vs. materyallerle birbirleriyle etkileşimsel bir iletişim kurabilmektedirler (Çetin, 2013, ss. 57-58; Karahisar, 2013, s. 72). Nitekim sosyal medyayı geleneksel medyadan farklı kılan en önemli özellik etkileşimsel olmasıdır (Ergüney, 2017, s. 1481).

Dijital medyanın gelişimi, hem günlük hem de alışılmışın dışındaki birçok iş ve işlemin gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır. Her yaştan insanın kullanıcı ve içerik üreticisi hâline gelmesiyle dijital medya, dijital bir çağın yaşandığını en açık şekilde ortaya koymaktadır (Karaboğa, 2019, s. 2044). İnternet teknolojisi, tarihte benzeri görülmemiş sanal ortamlar ortaya çıkarmış ve bu ortamlarda yeni iletişim ve etkileşim biçimleri geliştirmiştir (Yılmazsoy & Kahraman, 2017, s. 9).

Bu dönüşümde temel rolü, dijital ağları birbirine bağlayan internet oynamıştır. İnternet; ses, metin ve görüntü gibi dijital verilere yerel, ulusal ve küresel düzeyde erişimi mümkün kılan, çoklu ve şifrelemeye dayalı bir iletişim ortamıdır. Bu sistem sayesinde milyonlarca kişi bilgisayar ve mobil cihazlar aracılığıyla aynı anda iletişim kurabilmektedir. Dijital ağların ve teknolojinin hızla gelişmesi, iletişim alanında “yeni medya” kavramını ortaya çıkarmış; sosyal medya, dijital iletişim, sosyal platform gibi birçok yeni terim ve mecra hayatımıza girmiştir (Ergüney, 2017, s. 1478). Bu alanlardaki gelişmeler ise her geçen gün artarak devam etmekte, iletişim giderek küresel ölçekte dijitalleşmektedir.

Bu bağlamda sanal iletişim olarak da nitelenen dijital iletişim; kişilerin, zaman ve mekân kısıtlaması olmadan, internetin sağladığı çevrimiçi sosyal ağlarda istedikleri kişilerle akıllı telefon gibi çeşitli elektronik cihazlarla sesli, görüntülü, yazılı veya çeşitli simgelerle kurduğu iletişim biçimidir (Çetin, 2013, s. 58; Karaboğa, 2019, s. 2043). Dolayısıyla

internet ortamında çeşitli iletişim aracı ile ve sanal mecralarda gerçekleştirilen her türlü iletişimi dijital iletişim olarak tanımlamak mümkündür (Karaboğa, 2019, s. 2043).

Dijital iletişimin yoğun olarak gerçekleştiği sosyal medya ise; sosyal ağ, sosyal paylaşım platformları, sosyal web gibi terimlerle de ifade edilse de bu tür nitelermelerin tümünü kapsayan geniş bir yapıdır. Bu platformların “sosyal” olarak nitelenmesinin temel nedeni; kullanıcılar arasında karşılıklı etkileşimi mümkün kılması, iletişime katılımı teşvik etmesi ve böylece sanal topluluklar ile sosyal ağların oluşmasına zemin hazırlamasıdır. Sosyal medya, kişiler ve topluluklar arası iletişim ve etkileşimi ön plana çıkarır. İnternet aracılığıyla bir araya gelen bireyler; duygu, düşünce, tepki, beğeni, ilgi, algı ve yorumlarını, günlük yaşantılarına dair detayları ya da dikkatlerini çeken konuları fiziksel bir zamana veya mekâna bağlı olmaksızın, yazı, ses, fotoğraf gibi araçlarla paylaşabilir. Bu ortamlar aynı zamanda ortak sanal bağların kurulduğu, karşılıklı etkileşimin yaşandığı çevrimiçi platformlardır (Çetin, 2013, ss. 58-59; Demir, 2016, s. 28; Yılmazsoy & Kahraman, 2017, s. 9).

Kullanıcıların birçok ihtiyacına ve ilgisine hitap eden, aynı zamanda sürekli merak uyandıran sosyal medya, küresel ölçekte oldukça cazip hâle gelmiştir. Çünkü dijital medya araçları üzerinden televizyon, video ve film izlemek, radyo dinlemek, son dakika haberlerini takip etmek ve araştırma yapmak mümkündür. Bilim, eğitim, sağlık ve bankacılık gibi birçok alandaki işlemler de dijital ortamda kolayca gerçekleştirilebilmektedir. E-devlet, e-sağlık, e-okul, e-ticaret ve e-nabız gibi uygulamalar sayesinde dijital medya, günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir (Demir, 2016, s. 29; Karaboğa, 2019, s. 2042). Böylece sosyal medya, insan ilişkileri ve dijital ortamdaki sosyal yaşam açısından önemli bir konum kazanmıştır. Çünkü insanlar, hem günlük hayatlarında yer alan kişilerle aynı fiziksel ortamda bulunamadıklarında ilişkilerini sürdürmek hem de yeni insanlarla tanışıp bağlantı kurmak için sosyal medyayı kullanmaktadır (Aktaş Özdemir, 2021, ss. 6-7).

Sanal dünya, bireylerin gerçek yaşamda karşılaştıkları sıkıntı ve kısıtlamalardan uzaklaşabildikleri bir alan olarak oldukça ilgi çekici hâle gelmiştir (Çetin, 2013, s. 146).

Yüz yüze görüşmeye gerek kalmadan iletişim ve etkileşimin sağlanabilmesi ve klasik medyanın işlevlerini de bünyesinde barındırması, çevrimiçi iletişimi insanlar için cazip bir seçenek haline getirmiştir. Bu durum, iletişim kurma ve sosyalleşme biçimlerinde köklü değişimlere yol açmıştır (Çetin, 2013, ss. 84-85; Tiryaki & Karakuş, 2018, s. 423).

Online eğitim, oyun, alışveriş, eğlence, müzik, yarışma, magazin içerikleri ile televizyon, sinema ve dizi izleme imkânı sunan dijital medya mecraları, yüz yüze iletişimin önüne geçmiştir. Öyle ki aynı evde yaşayan aile bireyleri dahi, birlikte vakit geçirmek yerine zamanlarının çoğunu sanal ortamlarda geçirmeyi tercih etmektedir.

Aile içinde yüz yüze iletişim azalırken; cep telefonu, televizyon, bilgisayar ve tablet gibi cihazlarla geçirilen süre giderek artmaktadır. Anne televizyon ve dijital mecralardaki dizilerle, magazin ve kadın-erkek ilişkilerini ve aile içi sorunları cümle âleme teşhir eden yapımlar ve sosyal medya ile vakit geçirirken, baba da daha çok haber, dizi, eğlence, spor programlarını ve sosyal medyada vakit geçirmektedir. Çocuklar ise çizgi ve dizi filmleri, müzik ve eğlence programlarını, takip ederek, bilhassa da dijital oyun oynayarak saatlerce aile ortamında yüzyüze etkileşimden uzak kalmaktadırlar. Böylece özellikle dijital iletişim araçlarının büyüğü, fantastik dünyası; aile bireylerini kendisine bağımlı

kılmış bulunmaktadır (Karaboğa, 2019, s. 2050). Böylece cezbedici içerikleriyle dijital medya yetişkinlerin ve çocukların zihinlerini işgal etmektedir (Ferah, 2024, s. 625).

Toplumsal ve bireysel hayatın merkezine yerleşen internet, her yaştan bireyin ilgisini çeken bir mecra hâline gelmiştir. Bu bağlamda sosyal medya, günümüzün en yaygın iletişim araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır (Demir, 2016, s. 28; Tiryaki & Karakuş, 2018, s. 423). Sosyal medyanın en gözde platformları arasında ise Facebook, LinkedIn, Instagram, WhatsApp, Twitter, Telegram, MySpace gibi sosyal ağlar; Yahoo ve Google gibi arama motorları, YouTube, Dailymotion, Google Videos, TikTok gibi video paylaşım ağları ile Wikipedia gibi bilgi paylaşım siteleri yer almaktadır.

4. Türkiye’de 2024 Verilerine Göre Dijital İletişim ve Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları

Günümüz ailesinin iletişimini kısıtlayan ve olumsuz etkileyen en önemli sorunlardan biri, aile içi iletişime yeterli zaman ayırmamaktır. Yapılan tespitlere göre, aile içi iletişimde zaman probleminin, parasal ve ekonomik sorunlardan daha etkili olduğu görülmüştür. Bu durumun temel nedeni ise medyada geçirilen sürenin, aile ile geçirilen zamandan çok daha fazla olmasıdır (Öztat, 2019, s. 2;61). Nitekim We are Social’ın Dijital 2024 Türkiye Raporu’nda belirtildiği üzere, nüfusu 86 milyona ulaşan Türkiye’de 80.6 milyon kişi (%93.8) mobil telefona sahip olup, 74,41 milyon kişi, diğer bir ifadeyle nüfusun %86,5’i internet kullanmakta ve bu oran dünya ortalaması olan %66,2’inin oldukça üzerindedir. Dünyada sosyal medya kullanıcılarının ortalaması %62.3 iken Türkiye’de aktif sosyal medya kullanıcısı, nüfusumuzun %67’sini oluşturan 57.5 milyondur. Yine ülkemizde tüm iletişim cihazlarında günlük ortalama internette geçirilen 6 saat 57 dakikalık sürenin 4 saat 7 dakikasını cep telefonlarında, ortalama 2 saat 44 dakikası ise sosyal medyada geçirilmektedir. Sosyal medya kullananların %91,8’i en çok Instagram’ı tercih etmekte, bunu sırasıyla WhatsApp, Facebook ve X (Twitter) takip etmektedir. Yine sosyal medya kullanıcılarının aylık ortalama 32 Saat 41 dakikalarını geçirdikleri Instagram en çok vakit geçirilen sosyal medya mecrasıdır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024). Halkımızın Instagram’da geçirdiği süre dünya ortalamasının iki katıdır. Sosyal medya bağımlılığımızda Instagram’ı Tik Tok ve Youtube izliyor. Reklamlara erişim oranında ise dünyada birinci sırada bulunmaktayız (Şendir, 2024).

TÜİK’in 24 Ekim 2024’de gerçekleştirdiği araştırmaya göre 6-15 yaş grubunda akıllı telefon kullanan çocuklarımızın oranı %76,1’dir. İnternet kullanım oranları ise, 2021’de %82.7 iken 2024’de %91,3’e yükselmiş bulunmaktadır. Bu oran cinsiyet dağılımına göre ise, erkek çocukların %92.2’si, kız çocukların %90.3’ü internet kullanmaktadırlar. Bu oranlar 2021’de ise sırasıyla %83,9 ve %81,5’ti. İnternete düzenli bağlanan çocukların oranı ise, %97,4 olarak tespit edilmiştir. Çocuklar %83,9 oranıyla en çok video izlemek, %72,7 oranı ile oyun oynamak, %66,1 oranı ile sosyal medyada bulunmak amacıyla internette vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Sosyal medyada düzenli vakit geçiren çocukların oranı ise %97.9 olup, en çok tercih ettikleri uygulamalar ise sırasıyla YouTube, TikTok ve Instagram olmuştur. Akıllı telefonlarını %75 ile film, dizi, TV yayınları veya video izleme ve %73,6 ile sosyal medyada bulunma amacıyla kullanmaktadırlar. Bu bağlamda %32.6’sı her yarım saatte bir akıllı telefonlarına bakmaktan duramamaktadırlar. Dijital oyun oynadığını belirten çocukların oranı 2024 yılında %74 seviyesindedir. Dijital oyun oynama oranı cinsiyete göre ise; erkek çocuklarda %82,8 iken kız çocuklarda %64,8’dir (TÜİK, 2024a). Yine TÜİK’in 2023’te gerçekleştirip 27 Ağustos 2024 tarihinde yayınladığı Türkiye’de hâne halkı araştırmasında 16-74 yaş grubundaki internet kullananların oranı %88,8’dir. En fazla kullanılan sosyal medya platformu %86,2 ile WhatsApp, %71,3 ile YouTube ve %65,4 ile Instagram’dır (TÜİK, 2024b). Bu sonuçların yanında çocukların,

kendilerine yaşam tarzları, kültürel alışkanlıklar ve rol modeller sunan bilgisayar oyunları, Facebook, Instagram gibi sosyal medya mecralarında geçirdikleri vakit, aile ile birlikte geçirilen vaktin çok üzerindedir (Zencirkıran, 2021, s. 95).

Mevzu bahis istatistiki veriler ve oranlar gerek hâne halkından çocukların gerekse yetişkinlerin dünya ortalamasının çok üzerinde dijital medyada ve sosyal medyada vakit geçirdiklerini göstermektedir. Hatta We Are Social'ın 2018 Türkiye raporunda da vurgulandığı üzere 2010'larda da Türk hâne halkı Avrupa ortalamasının üzerinde sosyal medyada vakit geçirmiştir (Demir, 2016, s. 29; Karaboğa, 2019, s. 2044).

4.1. Tartışma: Sosyal/Dijital Medyanın Aile İçi İletişimi Tahrir Edici Etkilerinin Yol Açtığı Sosyal Sorunlar

Tarih boyunca teknolojik gelişmeler ve yeni iletişim araçlarının icadı, toplumsal yapıda köklü değişimlere yol açmıştır. Matbaa, gazete, telgraf, telefon, radyo, sinema ve televizyon gibi kitle iletişim araçları; sosyal, kültürel ve bilimsel alanlarda işlevsel roller üstlenerek toplumsal kurumları yeniden şekillendirmiştir. Özellikle televizyon, 2000'li yıllara kadar medya alanında öncü bir rol oynamıştır. Bireylerin gündelik yaşamında uzun saatler boyunca izledikleri televizyon, aile yapısı ve işlevlerinde ciddi değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte televizyon, aile değerlerini zedelediği ve aile içi ilişkileri zayıflattığı gerekçesiyle sıkça eleştirilmiştir. Nitekim Neil Postman'ın Türkçeye "Televizyon: Öldüren Eğlence" başlığıyla çevrilen eseri, televizyonun toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini çarpıcı biçimde ortaya koymuştur.

2000'li yıllardan itibaren dijital medyanın yaygınlaşmasıyla benzer eleştiriler bu kez sosyal medya ve dijital iletişim teknolojilerine yönelmiştir. Sosyal medya; haberleşme, bilgi edinme, eğlenme, alışveriş, oyun gibi pek çok işlevi bir araya getirerek, televizyonu da geride bırakan bir cazibe merkezi hâline gelmiştir. Ancak bu cazibe, özellikle aile içi yüz yüze iletişimi azaltmakta; akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini zayıflatmaktadır (Karaboğa, 2019, s. 2045; Zencirkıran, 2021, s. 310). Çünkü sanal ortamlarda kurulan iletişim, yüz yüze iletişimin sağladığı samimiyet, beden dili ve duygusal etkileşimi sunamamaktadır (Odabaşı vd., 2024, s. 44).

Dijital medya, Batı merkezli sanayileşme ve bireyselleşme süreçleriyle zaten zayıflayan Türk aile yapısını daha da sarsmaktadır (Vatandaş & Vatandaş, 2022, s. 322). Zira aşırı sosyal medya kullanımı, bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal dengelerini bozmakta, aile bireylerinin birbirine zaman ayırmasını engellemektedir. Özellikle pandemi süreciyle birlikte dijital araçların hayatın vazgeçilmez birer parçası hâline gelmesi, dijital bağımlılığı artırmıştır (Aktaş Özdemir, 2021, s. 8-9; Yıldırım Şen, s. 28). Dijital iletişimin çocuklar üzerindeki etkisi ailelerin himaye ve etkisinin önüne geçmeye başlamış, çocuklar dijital medyadaki her türlü içeriğin etkisine açık hâle gelmiştir. Söz konusu süreçle birlikte dijital medya/sanal dünya; toplumsal değerleri ve normları, bilişsel kodları kazandırmayı hedefleyen sosyalleşme sürecini adeta tekeline almış bulunmaktadır (Sadıkoğlu & Dikeçligil, 2023, s. 17).

Dijital medyanın bireysel iletişimi teşvik eden yapısı, aile içi etkileşimi giderek zayıflatmaktadır. Aynı evde yaşayan bireyler arasında iletişim kopukluğu artmakta, ev ortamı bir nevi "otel" işlevi görmeye başlamaktadır (Vatandaş, 2020, s. 164;173).

Sosyal medya; bir yandan bireylerin yalnızlık, stres, öfke ve kaygı gibi duygularla başa çıkmak için başvurdukları bir kaçış alanı olurken, öte yandan ailenin birliğini ve varlığını yıpratmaktadır. Araştırmalar, sosyal medyada geçirilen sürenin artmasıyla

evlilik doyumunun azaldığını, boşanma düşüncesinin arttığını göstermektedir. Sosyal medyada tanınmadıkları kişilerle etkileşim kuran bireyler, eşlerine ve çocuklarına karşı ilgisizleşmekte, bu da aile içi çatışmaları tetiklemektedir (Tiryaki & Karakuş, 2018, s. 423;426).

Bu yalnızlık hâli, eşler arasında duygusal uzaklaşmaya, hatta aldatma ve boşanmalara da zemin hazırlayabilmektedir. Sosyal medyada başlatılan sanal ilişkiler, zamanla gerçek hayata taşınarak evlilikleri tehdit eder hâle gelmektedir. Bu süreçte kıskançlık, güvensizlik, iletişimsizlik gibi problemler artmakta, bazı eşler sosyal medyada geçmişteki ilişkilerine geri dönmekte ya da eşlerinden gizli sanal ilişkiler yaşamaktadır (Demirtaş Madran, 2016, ss. 94-95; Güleç, 2018, s. 117,119). Bu bağlamda dijital iletişim teknolojilerinin aileye yönelik en büyük tehdidi, pek çok kişinin fiziki dünyada yapmaktan kaçındığı birçok zaafını sanal ortamlarda gerçekleştirmesini kolaylaştırmasıdır (Odabaşı, t.y.)11,13]]}}}},"schema":"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"} . Nitekim normal hayatta insanların aldatma ortamı sosyal medya ortamında olduğu kadar kolay olmadığı için önceki yıllara göre sanal âlemde başlayan ilişkilerin gerçek hayata yansısıyla aldatmalar giderek artmaktadır. Zira eşlerin aldatmalarında Facebook gibi sosyal medya mecraları, eşiyle mutlu olmayan kişinin aldatma dürtüsünü kolayca gerçekleştirebileceği bir işlev gördüğü gibi birbirlerinden şüphelenmelerini de kışkırtmaktadır (Güleç, 2018, s. 119). Nitekim bazı eşler, sosyal medya hesaplarını gizleyerek veya birbirlerinden saklayarak kıskançlık krizlerine yol açmakta, ya da şiddetli çatışmalara neden olabilmektedir. Sosyal medyada kurulan sanal ilişkiler, fiziksel hayata taşınarak da ihanet ve cinayet gibi telafisi imkânsız sonuçlara yol açabilmektedir (Tiryaki & Karakuş, 2018, s. 423;42).

Hayatı kolaylaştırmak için geliştirilen birçok teknolojinin aksine, iletişim teknolojileri aile için artık sorunlu bir hâl almış, güncel kullanım biçimiyle aile içi yüzyüze iletişimi geliştirmekten ziyade, ne yazık ki, sekteye uğratmaktadır (Odabaşı, t.y.; Ferah, 2024, s. 626). Bu bağlamda Türk ailesi Avrupa'dan daha fazla yıkıcı etkilere maruz kalmaktadır. Bunda en önemli etken de ülkemizde internet ortamlarında ve sosyal medyada dünya ortalamasının çok fazla üzerinde vakit geçirilmesi, bu suretle küresel kapitalist sistemin yönlendirmesine çok daha fazla maruz kalınmasıdır.

Pandemi süreciyle birlikte çocuklar ve gençlerimiz adeta akıllı telefon, tablet veya bilgisayarlarına yapışık hâle geldiler. Mezkûr cihazlardan kısa süreliğine bile ayrı kalmayı veya bunları kullanmalarına kısıtlama getirilmesini kâbus olarak görmekteydiler. Nitekim dijital cihazları kullanma süreleri bakımında aileleriyle pazarlığa girişmekte, netice alamadıklarında çatışmayı göze alabilmektedirler (Karaboğa, 2019, s. 2055).

Dijital sosyal mecraları cinsellik, pornografi, şiddet, sanal bahis veya sanal kumar, toplum normlarına aykırı davranışları ve ilişkileri sunan içerikler, aile ile birlikte izlenemeyecek mahzurları barındırmasından dolayı, çoğu kişi yalnız başına izlemeyi tercih etmektedir. Yine pek çok kişi magazinsel-fantastik-eğlendirici içeriklerin cazibesine kapılmaktadır. Her iki hâlde de aile bireyleri kendilerini saatlerce aile içi iletişime kapatmakta ve bu durum giderek yaşam tarzı hâline gelmektedir (Kurt vd., 2021, s. 37). Böylece sosyal medya mecralarıyla aile içi iletişim, dolayısıyla toplumsal yapının temel taşı aile; yapısal olarak da tahribata uğratılmaktadır.

Yapılan araştırmaların tamamında vurgulandığı üzere, aile içi iletişim ve etkileşimin önündeki en büyük engel, özellikle akşamları evdeyken aile üyelerinin birbirleriyle yüz yüze iletişim kurmak veya sohbet etmek yerine sosyal medyada saatlerce vakit

geçirmeleridir. Bu durum, eşler arasında güvensizliğe, sevgi ve saygı duygularının zayıflamasına; çocukların ise aşırı sosyal medya kullanımına ve ebeveynlerin yönelttiği eleştiri ile uyarıların etkisiz kalmasına yol açmaktadır.

Aşırı derecede medyada vakit geçirerek ortaya çıkan aile içi yüzyüze iletişimsizliğin yol açtığı vahim sonuçları, Ege Bölgesi'ndeki İl Müftülüklerinin Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen sorular da göstermektedir. Bu sorulardan birinde medyanın yol açtığı aile içi iletişimsizlik şöyle dile getirilmektedir:

“Eşim işten eve gelir, koltuğa uzanır, kumandayı eline alır sürekli televizyon izler. Hatta yemek yerken bile hep onunla meşgul olur. Onu konuşturmak için birkaç söz edeyim desem ‘sus şimdi meşgulüm’ deyip beni tersler veya tek kelimeyle cevap verir. Bu her gün aynen tekrarlanıyor. Bazen 20 kelime konuşmadan bir günümüzü tamamlarız. Aynı evde iki yabancı gibiyiz. Ben de artık bunaldım, boşanmak istiyorum. Bir de sizinle konuşayım dedim. Bana yardım eder misiniz?” (Aybey, 2017, s. 24).

Televizyon aynı odadaki eşlerin birbirlerinden uzaklaşmasına yol açabilirken sosyal medya, aile içi ilişkileri daha da kötüleştirebilmektedir. Aile üyelerinin sosyal medya ortamlarına odaklanmalarının yol açtığı sorunların boyutu televizyonun menfi etkileriyle kıyaslanamayacak boyuttadır. Zira evin salon gibi bir mekânında tüm aile bireyleri televizyonu birlikte izliyorlardı. Çocukların ve gençlerin izlemesi sakıncalı programlar ve sahneler söz konusu olduğunda televizyon denetlenebiliyordu. Yine hep birlikte izlenen sinema filmi, dizi, belgesel, tartışma ve eğlence programları veya haberler hakkında aile üyeleri birlikte yorum yapabiliyorlar, görüşlerini paylaşıyorlardı. Dijital iletişim ve sosyal medya ise bireysel kullanıldığından aile üyelerinin birbirleriyle geçirdikleri vakit giderek azalmaktadır.

Zira bedenin adeta bir uzantısı hâline gelen akıllı telefonlara, insanlar 2 dakikada bir bakacak kadar bağımlı hâle geldiler (Aktaş Özdemir, 2021, s. 7; Ergüney, 2017, s. 1481). Öğleki artık pek çok kişi sabahları uyanır uyanmaz aile efradına günaydın demeden, temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeden yanlarından ayıramadıkları telefonlarında sosyal medya hesaplarına bakmayı yeğlemeleri sosyal medya bağımlılığının vahim dereceye geldiğini göstermektedir (Çetin, 2013, s. 98; Demir, 2016, s. 46).

Özellikle genç kadınlar arasında sosyal medya bağımlılığı daha hızlı artmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre kadınların üçte biri banyodan önce sosyal medya sayfasını kontrol ettiğini, %50'si ise tanımadıkları kişileri arkadaş olarak eklemenin bir sakınca olmadığını ifade etmiştir. Bu durum da eşler arasındaki güven ve kıskançlık problemini ortaya çıkararak tartışmalara neden olabilmektedir. (Çetin, 2013, s. 101; Güleç, 2018, s. 115). Eşlerin sanal âlemde tanımadıkları kişilerle etkileşimleri evliliklerine zarar vermekte, bu suretle sosyal medyadan dolayı da boşanmalar artmaktadır (Güleç, 2018, s. 117). Dolayısıyla sosyal medya, tanışmaya vesile olduğu gibi ayrılmalara veya boşanmalara da sebep olmaktadır (Vatandaş, 2020, s. 164; Fearah, 2024, s.626).

Aile içinde sevgi, şefkat ve anlayış bulamayan çocuklar da çözümünü sosyal medyada aramakta, özel problemlerini burada paylaşmaktadır. Ders çalışma bahanesiyle ekran karşısında geçirilen saatler, hem akademik başarıyı hem de aile ile olan iletişimi zedelemektedir. Çocuklar, rol model olarak ebeveynlerini değil; medya fenomenlerini tercih etmektedir. (Aktaş Özdemir, 2021, s. 9; Tufan, 2019, s. 125).

Manuel Castells'in vurguladığı üzere dijital teknolojik gelişmelerle birlikte kapitalizm; daha küresel ve esnek bir yapı kazanmış, tüm dünyada bireylerin hayatlarını kuşatan ve şekillendiren bir güç hâline gelmiştir (Acır, 2008, s. 18;21-22;114; Kalamani, 2016, s. 119). Bu süreçte Amerikan tarzı tüketim ve yaşam biçimi dünya genelinde yaygınlaştırılmakta; haz ve tüketim odaklı bir kültür temelinde, tek tip bir toplum yapısı inşa edilmesinde özellikle sosyal medya etkin bir araç olarak kullanılmakta, aile de bu süreçte bireyselleşmenin ve yabancılaşmanın arttığı, aile değerlerinin zayıfladığı bir yapıya evrilmiştir.

Türkiye'de de bireylerin sosyal medya ve dijital araçları yoğun şekilde kullanması, aile içi iletişimde köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Aile üyeleri boş vakitlerini dijital ortamlarda geçirirken, samimi ve yüz yüze iletişim giderek azalmaktadır. Böyle bir ortamda, aile bireyleri sanal kimliklerle yoğun etkileşim kurarken, birbirlerinin varlığını fark etmeyen bireyler hâline gelmektedir. Dijital kapitalist sistem, bireylerin zaaflarını kolayca istismar edebildiği bu ortamda, aile içi ilişkileri çözmekte ve toplumsal yapının temel taşı olan aileyi tehdit etmektedir.

En samimi ilişkilerin olması gereken aile ortamında bireyler dijital çelinmeye maruz kalmaktadırlar. Yani aile üyelerinin duygu ve dikkatlerini sanal ortamlar çelmektedir. İnsanlar sanal ortamlarda hayatlarına sahici anlamlar katmayan şeylerle meşgul olurken, ailelerini, hatta kendilerini ihmal etmektedirler (Kurt vd., 2021, s. 51). Oysa sağlıklı bir ailede, iletişim yüz yüze, samimi ve doğaldır. Aile üyeleri rollerinin gereklerini yerine getirir, maddi ve manevi ihtiyaçları karşılıklı olarak karşılanır. Ancak dijital medya, bu yapıyı bozmakta; bireyleri birbirinden kopuk, sanal dünyalara mahkûm bireyler hâline getirmektedir. Aynı evde yaşasalar da, evlerini otel gibi kullanan, duygusal olarak birbirlerinden habersiz yabancılara dönüşmektedirler (Vatandaş, 2020, s. 305-308; Vatandaş, 2020, s. 164;173).

Sonuç

Günümüzde çocukların veya gençlerin okulda olmaları, anne-babanın iş temposu dolayısıyla günün sonunda aile üyelerinin bir arada bulunabileceği en uygun vakit akşamlarıdır. Bununla birlikte eve geldiklerinde aile içi iletişim ve aile birlikteliği bakımından en değerli ve verimli olabilecek akşam vakitlerinde, araştırmaların da ortaya koyduğu üzere (Çetin, 2013, s. 2;13; Odabaşı vd., 2024, s. 5;23;30-31), hem ebeveynler hem de çocuklar saatlerce vakitlerini birbirleriyle geçirmek yerine, bireysel dijital araçlarında, bilhassa sosyal medyada geçirmektedirler.

Böylece gerek eşler gerekse ebeveyn ve çocuklar arasında aile içi iletişim ve etkileşim adeta yok olmakta, sosyal medyada kalmak artık bir bağımlılığa dönüşmektedir. Öyle ki insanlık tarihinde olağan şartlarda yatağa, herhalde cep telefonu dışında herhangi bir cihazla girildiği olmamıştır. Yine insanlar uyanır uyanmaz, lavaboya gitmeden, el-yüz yıkamadan önce telefonunu eline almakta, kimin ne yaptığına, neyi paylaştığına bakmadan duramamaktadırlar. Böylesi bir bağımlılıkla aile içi iletişim sofrada dahi gerçekleşmediği bittecrübe ve bilmüşahede bir vakıadır. Dolayısıyla aile üyeleri, birbirlerinin varlığını yok sayarcasına, yoğun şekilde sosyal medyaya odaklanarak saatlerce yüzyüze iletişime geçmemeleri, söz-sohbet etmekten kaçınmaları aile içi iletişimi ve ilişkileri yerinden etmektedir. Sonuçta aile bireyleri arasında, özellikle çocuklarla ebeveynler ve kardeşler günlük birkaç cümleyle kısıtlı ve yüzeysel bir iletişimle yetinirlerken birbirlerine yabancılaşmaktadırlar.

Bu durumun ortaya çıkmasında en belirleyici etken ise; dijitalleşen kapitalist sistemin çeşitli kampanyalarıyla bireylerin sosyal ve dijital medyada aşırı derecede vakit geçirmeleridir. Nitekim kapitalist sistem hız kesmeden dijital ortamları sürekli daha cazip, daha akışkan ve daha kolay ulaşılabilir hâle getirmektedir. Başta cinsellik ve tüketim olmak üzere her türlü arzuları kışkırtarak bireyleri çepeçevre kuşatmakta, sistemin devamını sağlayan tüketicilere dönüştürmektedir. Bu suretle aile aidiyeti, aile üyelerinin ortaklaşa vakit geçirme, sorunlarını-beklentilerini ortaklaşa müzakere etme iradeleri giderek yok olmaktadır. Küresel kapitalist sistemin sanal ortamlarda sunduğu lüks ve gösterişli yaşantılara ulaşamayan aile üyeleri ailelerini sorgulamaya, birbirlerini suçlamaya başlamakta ve kimi tartışmalar aile içi şiddete, hatta cinayetlere yol açmaktadır. Nitekim gün geçmiyor ki; evladını öldüren ebeveynler, annesini-babasını katleden evlatlar, eşini katleden kocalar veya tüm aile bireylerini katledip intihar edenler medyada gündem olmasın. Kendinden olmayanların hayat hakları için nice sıkıntılara giren, nice fedakârlıklar yapan bu ülkenin insanları çocuklarını, eşlerini, anne-babalarını “nasıl katleder hâle geldi”, “bize ne oldu” sorusu artık sık sık sorulmaktadır. Zira tehlike kapıda değil, artık evimizin içindedir. Nitekim halkımızın dijital medyada bir günde ortalama 7 saatin üzerinde vakit geçirmesini, Milliyet Gazetesi’nde Özyay Şendir, “*Türkiye’nin Dijital İşgali*” olarak niteleyerek küresel güçlerin insanımızı; zihnen ve kültürel olarak işgal etmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Şendir’in vurguladığı üzere yakın geçmişin işgalleri düşman ordularıyla, ekonomik proje ve programlarla yapılırken bugün işgaller sosyal medya ile yapılıyor (Şendir, 2024). Zihinler geçmişte de basın araçlarıyla yönlendiriliyordu. Ancak sosyal medya bireylere sorgulama, düşünme, müzakere etme fırsatı vermemek üzere zihinleri her an yönlendirmekte, sürekli meşgul etmektedir.

Bu itibarla aile yapısını tahrip eden böylesi bir sistem karşısında birçok Batı ülkesi ve Türkiye tedbir almaya başlamıştır (Ferah, 2024, s. 626). Bu kapsamda Türkiye mahkeme kararlarıyla çocuklara yönelik şantaj, şiddet ve cinsel istismar içerikli yayınların odağı hâline gelen, ABD merkezli online oyun ve anlık mesajlaşma platformlarından Roblox’a 7 Ağustos 2024’te, Discord’a ise 9 Ekim 2024’te erişim engeli getirdi. Aile yapısını ve çocukların istismarı sorununda hassasiyet gösteren Macaristan Parlamentosu ise 13 Ağustos 2024 çocukların dijital cihazları yalnız eğitim amaçlı kullanmalarını sağlamak amacıyla okullarda cep telefonlarının kullanılmasını yasakladı. Yine 9 ve 13 Eylül 2024 tarihlerinde Anadolu Ajansı’nın bildirdiği üzere Fransa, Almanya, Belçika, Hırvatistan gibi birçok AB ülkesi ve Avustralya (Anadolu Ajansı, 2024) sosyal medya bağımlılığı ve dijital zorbalığa karşı okullarda akıllı telefonların yasaklanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapmaktadır. Bu tür girişimler dahi; sosyal ve dijital medyanın aile içi iletişimi tahrip ederek işlevlerinin yok olmasına, cinsel istismarı, haz ve gösteriş odaklı yaşantıyı özendirmesine, şiddeti kanıksattırması ve olağanlaştırmasına karşı, sağlıklı aile içi iletişimin temel bir çözüm olduğunu göstermektedir.

Pek çok risk barındırmasına rağmen dijital iletişim araçları, özellikle sosyal medya, bireylerin hem özel hem de kamusal yaşamlarının vazgeçilmez unsurları hâline gelmiş; hatta birçok kişi için adeta nefes, su ve ekmek kadar temel bir ihtiyaç olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüzde kamu kurumları ve toplumsal hayat da dijital iletişim araçlarının kullanımını zorunlu kılmakta; böylece bu mecralar bireyler için hem rutin hem de zaruri bir gereklilik hâline gelmektedir.

Sosyal medya bireylerin iletişim biçimlerini dönüştürürken, yüzeysel ilişkileri teşvik ederek aile bağlarını zayıflatmakta; bu durum, ailenin temel işlevlerinin yeniden güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Dikeçligil, 2012, ss. 24-40).

O hâlde insan soyunun devamını sağlama; üyelerinin duygusal, psikolojik, fizyolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını insana yakışır bir düzlemde karşılama; dayanışma ve paylaşımı teşvik etme gibi temel işlevleri olan ailenin ve aile içi iletişimin, sosyal medyaya feda edilmemesi için neler yapılabilir?

Öncelikle şu gerçeği açıkça vurgulamak gerekir, dijital medya ve sosyal medya platformları her ne kadar ciddi riskler barındırsa da, bunlardan tamamen uzak durmak veya yasaklamak; zamanın ruhuna ters düşen ve akıntıya karşı kürek çekmeye benzeyen, günümüzün toplumsal ve teknolojik gerçekleriyle bağdaşmayan bir yaklaşımdır. Zira her çağ, kendi sosyo-ekonomik, siyasi ve teknolojik koşullarına uygun iletişim araçlarını üretmiştir; günümüzün egemen iletişim biçimi ise dijital medya ve sosyal medya platformlarıdır. Bu araçlar artık yaşamın neredeyse tüm alanlarında zorunlu hâle gelmiş, bireylerin ve kurumların iletişim biçimlerini kökten dönüştürmüştür. Dolayısıyla yeni iletişim mecralarının ne tür pratikler sunduğunu ve hangi riskleri barındırdığını teknik ve sosyo-kültürel düzeyde iyi analiz etmek elzemdir. Dahası, bu platformların mülkiyetini elinde bulunduran yapıların, dijital medyayı hangi politik, ekonomik ve ideolojik amaçlarla yönlendirdiği iyi kavranmalıdır. Unutulmamalıdır ki kapitalist sistem, sadece tüketimi değil, sosyal medyaya sürekli bağlı kalmayı da bir gereklilik gibi sunmakta; bireyleri dijital bağımlılık yoluyla yönlendirmektedir. Bu nedenle, ailenin iletişimsel, duygusal ve yapısal işlevlerini koruyacak bilinçli dijital medya kullanımı teşvik edilmeli; bireyleri dijital dünyanın olumsuz etkilerinden koruyacak sosyal, hukuki ve eğitsel stratejiler acilen geliştirilmelidir. Aksi hâlde, dijital çağın sunduğu imkânlar, toplumsal yapının çözülmesine ve bireylerin yalnızlaşmasına zemin hazırlayacaktır.

Sağlıklı bir toplumsal hayatın inşası ve sürdürülmesi, ancak aile ilişkilerinin sağlıklı olmasıyla mümkün olabilmektedir (Dikeçligil, 2012, s. 24). Bu nedenle sağlıklı bir ailenin kurulması ve devamı iletişimle gerçekleştiğinden aile efradı sanal iletişim yerine yüzyüze iletişime öncelik vermelidir. Günümüz koşullarında aile üyelerinin ancak birlikte olabildikleri akşam saatlerinde sosyal medyadan uzaklaşarak, dijital/sosyal medya detoksu yapabilirler (Aktaş & Çopur, 2018, s. 152). En azından akşamları üç-beş saat sosyal medyayı kullanmayarak birbirlerine değer verdiklerini gösterebilir, bildirim ve mesaj bombardımanından uzaklaşarak “biraz nefes” alabilirler (Çetin, 2013, s. 83).

Her yaştan bireyin dijital araçları gerçek ihtiyaçları için kullanarak, gün içinde sanal ortamlarda bir-iki saatten fazla kalmamaya özen göstererek zihinlerinin veri bombardımanıya dolmasını engelleyebilir. Bu noktada herkesten önce ebeveynler rol model olmalıdır. İkincisi, dijital ortamlarda geçirilecek boş vakitler yine ebeveynlerin öncülüğünde ortaklaşa değerlendirilmelidir. Örneğin online oyunları, yabancılarla değil de, anne-baba-çocuklar veya kardeşler birlikte, birbirlerine rakip olarak oynayabilirler. Benzer şekilde, internet üzerinden yapılan alışverişler aile bireylerinin birlikte katılımıyla gerçekleştirilebilir. Bu tür ortak dijital deneyimler, bireylerin dijital ortamda nasıl davranması gerektiğini öğrenmelerine ve bu davranışları aile içinde uygulamalarına olanak sağlamaktadır.

Sosyal medyada zarar gören veya çeşitli istismarlara maruz kalan aile üyelerine sosyal medya kullanımını kısıtlamak ya da yasaklamak, kişilik hakları ve özgürlüklerine müdahale olarak algılanabilmektedir. Ayrıca, bu tür yaptırımlar muhatapların aile içi

iletişimini tamamen koparmalarına, içe kapanmalarına ve ilk fırsatta sanal ortamda kötü niyetli kişilerin manipülasyonlarına açık hâle gelmelerine yol açmaktadır; bu durum aile bireylerinin birbirlerini adeta düşman olarak görmelerine neden olabilir. Bu nedenle, aile üyeleri arasında karşılıklı güven ortamı tesis edilerek, sanal ortamlarda karşılaşılan olumsuzlukların ve tehlikelerin açıkça paylaşılması teşvik edilmeli; böylece birbirlerinden gizli ilişkiler kurmalarının önüne geçilmelidir.

Eşler ve çocuklar arasında birbirlerinin sosyal medya hesaplarını takip etmeyi engellemek, aile içinde ciddi kuşkulara, güvensizliklere, kaygı ve suizanlara yol açmakta; bu durumdan kaynaklanan çatışmalar ise evin bir yuva olmaktan çıkarak adeta bir otele dönüşmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle, ailede sevgi, saygı, itimat ve güven ortamı oluşturularak, bireylerin birbirlerinin sosyal medya hesaplarını takip etmeleri sağlanmalı ve aile içi iletişim bu güven temelinde sosyal medya üzerinden de devam ettirilmelidir. Aile bireyleri, dijital ortamlarda da birbirleriyle iletişimlerine özen göstererek, gönül alıcı mesaj paylaşımlarıyla yüz yüze iletişimlerinin sevgi ve özlem temelli gerçekleşmesine zemin hazırlayabilirler.

Gerek kişilerarası ilişkilerde gerekse toplumsal hayatta yüzyüze iletişimin sağladığı verimli etkileşimi, sanal/dijital iletişim sağlayamamaktadır (Çetin, 2013, s. 154). Bu itibarla hayatın gerçekliklerinden kopuk sanal ortamların kişide oluşturduğu sosyopsikolojik tatminsizliklere, kötümser duyguların kâbus gibi çökmesine karşı ve aile içi iletişimin ve etkileşimin kuvvetlenmesine dair en etkili ve sahici bir çözüm de komşu ve akraba ziyareti, misafirlik gibi kadim geleneklerimize dört elle sarılmaktır. Örneğin dinî ve millî günlere yönelik etkinlikleri mümkün olduğunca komşu, akraba ve arkadaşlarla ortaklaşa gerçekleştirmek, bayram sabahı kahvaltılarını topluca yapmak sanal dünyaya kaçışın bir çözüm olmadığını gösterecektir. Bu bağlamda, lüks restoranlarda yediğimizi-içtiğimizi sosyal medyada görgüsüzce paylaşma yerine, komşumuza bir tas sıcak çorba ikram etmenin bireyciliğe ve egoizme karşı ne denli güçlü bir toplumsal dayanışma örneği olduğunu genç nesillere göstermek oldukça anlamlı olacaktır.

Ancak bu tür öneriler, sanal dünyada geçirilen süreyi yalnızca belli bir ölçüde azaltabilir. Zira sürekli dijitalleşen bir çağda yaşıyoruz. Pek çok kurum sanal ortamlarda da örgütlenmekte ve aile kurumu da dijitalleşmektedir. Bu nedenle ebeveyn, çocuk ve diğer aile üyeleri dijital ortamda da birbirleriyle bağlantıda olmalıdır. Özel yaşamlarına, sorunlarına, esprilerine dair paylaşımlarını yabancılar yerine aile bireyleriyle daha çok yapmalı; açık iletişimle güven ve empati ortamı oluşturmalarıdır. Böylece birbirlerinden gizli-saklı sanal ortamlara yönelmeleri engellenebilir, aldatma, ihanet, cinsel istismar, sapkın eğilimler, dijital zorbalık, dolandırıcılık ve soygun gibi tehlikelere karşı korunabilirler. Bu noktada, 2025 yılını “Aile Yılı” ilan eden devletimizin; tüm insanlığı denetimlerine almak isteyen liberal kapitalist güçlerin, basın özgürlüğü ve insan hakları gibi sloganlarla maskeleydikleri sosyal medya üzerinden aile yapımızı tahrip etmeye yönelik politikalarına karşı, savunma sanayiinde gösterdiği azim ve kararlılıkla, adeta bir seferberlik ruhuyla etkili politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Yerli ve millî içeriklerin ağırlıkta olacağı, paylaşmayı, dayanışmayı ve farklı kesimlerin haklarını savunmayı ön plana çıkaran dijital platformların acilen üretilerek halkımıza sunulması sağlanmalıdır. Çünkü aile yapımız işlevsiz hâle geldiğinde, asıl o zaman devletimiz ve toplumumuz ciddi bir beka sorunu ile karşı karşıya kalacaktır.

Kaynakça

- Acır, E. (2008). *İnternet'in Türk Toplumunun İletişimindeki Rolü: Facebook'taki Türkiye*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, G. (2013). Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi. İçinde M. Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi* (ss. 169-194). Çizgi Kitabevi.
- Aktaş, M., & Çopur, Z. (2018). Sosyal Medya Kullanımının Eşler Arasındaki Strese Etkisi. *IJETSAR*, 6, 142-153.
- Aktaş Özdemir, M. (2021). *Sosyal Medya Kullanımının Aile İçi İletişime Etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anadolu Ajansı. (2024). *Avrupa'da Okullarda Akıllı Telefon Yasağı Yaygınlaşıyor*. <https://www.aa.com.tr/tr>. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupada-okullarda-akilli-telefon-yasagi-yayginlasiyor/3329264>
- Arslantürk, Z., & Amman, T. (2000). *Sosyoloji/Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. Kaknüs Yayınları.
- Aybey, S. (2017). Aile İçi İletişim Problemlerinde Dini Danışmanlığın Önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği). *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 19-33.
- Başaran, E. (2013). Ailenin İşleyişi ve Gerçekleştirimi. İçinde M. Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi* (ss. 141-168). Çizgi Kitabevi.
- Çağan, K. (2011). Ailenin İşlevleri. İçinde K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (ss. 89-93). Açılım Kitap.
- Çalışkan, N., & Aslander, M. (2014). Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 263-277.
- Çetin, S. (2013). *Aile İçi İletişime Facebook'un Etkisi: Kütahya Örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Ü. (2016). Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale'de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), 27-50. <https://doi.org/10.18094/si.99029>
- Demirtaş Madran, H. A. (2016). Facebook Kıskançlığı Ölçeğinin Türkçe Formu: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17 (Ek. 1), 93-99. <https://doi.org/10.5455/apd.211230>
- Dikeçli, F.B. (2012). Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, *Muhafazakâr Düşünce*, 8(31), 21-52.
- Dikeçli, F.B. & Sadıkoğlu, Z.Z. (2023). Beğli Dikeçli ile Türkiye'de Aileye Dair, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 43(1), 11-26.
- Ergüney, M. (2017). İletişimin Dijitalleşmesi ve İletişim Fakültelerinde Yeni Medya Eğitimi. *Ulakbilge*, 5(15), 1475-1486. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-05-15-05>

- Ferah, N. (2024). "Güncel Riskler Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı Nedeniyle Aile Üyelerinin Atomize Olmasına Dair Teorik Bir İnceleme", (Ed. T. Şirin), *Küresel Tehditler Karşısında Aile*, İstanbul Aile Vakfı Yayınları, s.615-634.
- Giddens, A. (2012). "Aile", *Sosyoloji*, (Z. Mercan, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Görgün Baran, A. (2004). Türkiye'de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 1, 31-42.
- Güleç, V. (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medya ile Birlikte Çöküşü. *e-Journal of New Media*, 2(2), 105-120. <https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2018.2/2.105-120>
- İbn-i Haldun. (1990). *Mukaddime I* (Z. K. Ugan, Çev.). MEB Yayınları.
- İbn-i Haldun. (1991). *Mukaddime II* (Z. K. Ugan, Çev.). MEB Yayınları.
- Kalaman, S. (2016). *Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla Yeni Medyada Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaboğa, M. T. (2019). Dijital Medya Okuryazarlığında Anne ve Baba Eğitimi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 2040-2073. <https://doi.org/10.26466/opus.601942>
- Karahisar, T. (2013). Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen (!) Türkçe. *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 4(12), 71-83. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2013.3.006.x>
- Kurt, A. A., Küçük, B., Boynukara, M., & Odabaşı, F. (2021). Dijital Çelinme: Bir Kavram Çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram Ve Uygulama*, 11(1), 48-64. <https://doi.org/10.17943/etku.691399>
- Odabaşı, H. F. (t.y.). *Dijital Yaşam Aileyi Nasıl Dönüştürüyor*. <https://enstitusosyal.org>. Geliş tarihi 13 Kasım 2024, gönderen <https://enstitusosyal.org/yayinlarimiz/iki-nokta/dijital-yasam-aileyi-nasil-donusturuyor>
- Odabaşı, H. F., Tekgöz, N., Hafızoglu, R., & Aydın, S. (2024). *Dijital Çağda Ailenin Dönüşümü Yeni Nesil Bağlar ve Dinamikler*. Enstitü Sosyal Yayınları.
- Öresin, H. (2014). *Ailemin İletişim Dili* (1. bs). Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları.
- Öztat, F. (2019). *Aile İçi İletişim Doyumu ve Sosyal Medya Kullanım İlişkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, B. (1988). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*. Sümer Kitabevi.
- Şahin, S., & Aral, N. (2012). Aile İçi İletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 55-66. https://doi.org/10.1501/Asbd_00000000029
- Şendir, Ö. (2024). *Türkiye'nin dijital işgali...* [milliyet.com.tr](https://www.milliyet.com.tr). <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ozay-sendir/turkiyenin-dijital-isgali-7208717>
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2024). *Nüfusumuzun Yüzde 86,5'i Çevrimiçi; Yüzde 93,8'i Mobil*. <https://sgb.uab.gov.tr>. <https://sgb.uab.gov.tr/haberler/nufusumuzun-yuzde-86-5-i-cevrimici-yuzde-93-8-i-mobil>
- Tezel, A. (2004). Aile İçi İletişim. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-6.
- Tiryaki, S., & Karakuş, M. (2018). Evli Bireylerin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Saha Araştırması. *Kurgu İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26(3), 422-443.

- Tufan, S. (2019). *Facebook'taki Çocuk İstismarının İnternet Haber Sitelerine Yansıması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüfekçioğlu, H. (1997). *İletişim Sosyolojisine Başlangıç*. Der Yayınları.
- TÜİK. (2024a). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2024*. <https://data.tuik.gov.tr>. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>
- TÜİK. (2024b). *Hânehalkı Bilişim Teknolojileri(BT) Kullanım Araştırması 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/>. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hânehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hânehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)
- Uçar, C. (2012). *Sosyal Paylaşım Ağlarının Önemi ve İnsan Üzerindeki Etkileri*. <http://cucar.blogspot.com>. http://cucar.blogspot.com/2012/11/sosyal-paylasm-aglarinn-onemive-insan_7.html.
- Vatandaş, C., & Vatandaş, S. (2022). Aile Kurumunun Tarihsel Serüveni ve Küresel Dünyadaki Durumu. İçinde A. B. Can, M. Demirci, & S. Ramazanov (Ed.), *Dijital Çağda Aile* (ss. 279-324). İstanbul Aile Vakfı Yayınları.
- Vatandaş, S. (2020). Aile İçi İlişkiler ve Aile Kurumunun İnternetle Sınırı. *Eurasian Conference On Language Social Science IX*, 162-181.
- Yıldırım Şen, İ. E. (t.y.). *Dijital Okuryazarlık ve Sosyal Medya*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Medyayı Eğitsel Amaçlı Kullanımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Facebook Örneği. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 6(1), 9-20.
- Zencirkıran, M. (2021). *Sosyoloji*. Dora Yayınları.

Negative Effects and Social Consequences of Social and Digital Media on Family Communication

Yaşar ZORLU (Prof. Dr.)

Extended Abstract

The family is the first social institution established by humans, and it is also the first and only institution where etiquette, division of labor, interpersonal communication and interaction, which are the cornerstones of the functioning of the social structure, are first learned and realized in a natural environment, and where children are prepared for social life. In this respect, the family, which represents the characteristics of social life at a micro level; is the first organized form of the social structure at a micro level, an indispensable basic interaction network for the individual and society. The establishment of such an institution and all the social institutions that emerged with it was made possible by the phenomenon of communication. Indeed, the primary actors of the family established with the marriage bond approved by the society, the pre-marriage acquaintance, engagement and finally marriage, and the continuation of their marriage, in other words, the continuation of the family, are absolutely possible thanks to communication. Again, the disintegration of the family, such as divorce and abandonment, is also caused by poor communication.

Until the emergence of mass media, face-to-face communication was dominant in individual and social relations and the functioning of social institutions. The family is one of the institutions where face-to-face communication is intense and sincere. However, traditional media technologies, led by television until almost the early 2000s, led to radical changes in the structure and functions of the family, the core institution of the social structure. Television, which family members watch for hours every day, has been constantly criticized for destroying family values and ancient functions, until the dominance of digital communication technologies in the media field. Since the early 2000s, the widespread digital media has become the focus of similar criticisms. Because the liberal capitalist system that dominates today's world touches the daily lives of individuals moment by moment with the attractive content of digital communication tools, constantly takes them under its influence, and imposes its global digital socio-economic order on individuals.

The liberal capitalist world system; has targeted the family, which is the core of the social structure, especially through digital media platforms that it has developed and circulated in order to reinforce its hegemony. Because the family structure, which ensures emotional, socio-economic solidarity and sharing among its members, was contrary to the socio-economic policies of the global capitalist system. In this respect, the ties between family members had to be severed, the individual had to be "liberated", and had to be separated from family belonging and brought under the control of the system. For this purpose, the individual's ego, pleasure and consumption culture were provoked in order to undermine family belonging, especially with the discourse of "liberation" through individualized digital media tools and virtual communication platforms. In this process, the intensive use of individualized communication tools among family members, the system's exposure to digital distraction, and especially the spending of hours in the family environment on social media platforms, have shaken face-to-face communication and interaction in the

family. Parents have become unable to protect their children from the violence, sexuality, asexuality, and conspicuous consumption-inducing content presented by the global capitalist system through social media.

The most important factor in the disruption of family communication is spending hours on digital media, especially in the evenings, which are the most precious time for the family. Indeed, people have become addicted to smartphones, which have become an extension of the body, to the point of looking at them every 2 minutes. Moreover, family members prefer to watch digital media platforms such as social media alone due to the content that presents sexuality, pornography, violence, virtual gambling, virtual cheating, behaviors and relationships that are against social norms. However, the instant relief that the relationships they establish on social media provide to people does not solve their problems, and family conflicts increase with the increase in social media and internet use. In this context, the biggest threat to the family from digital communication technologies is that they make it easier for many people to commit many weaknesses such as cheating, betrayal, and gambling in virtual environments, which they avoid in the physical world.

Spending excessive time on social media in Turkey rapidly deteriorates family communication and renders the basic roles of the family dysfunctional. Because statistical data and rates of research conducted on internet consumption and social media usage around the world and in Turkey reveal that both children and adults in Turkey spend time on digital and social media well above the world average. Therefore, Turkish families are exposed to the destructive effects of digital media even more than Europe. As a matter of fact, as emphasized in We are Social's Digital 2024 Turkey Report, in Turkey, where the population has reached 86 million, 80.6 million people (93.8%) use mobile phones and 74.41 million people, in other words, 86.5% of the population, use the internet, and this rate is well above the world average of 66.2%. Again, while the average of social media users in the world is 62.3%, 67% of the population in Turkey actively uses social media. According to the research conducted by TurkStat on October 24, 2024; While the internet usage rate of children aged 6-15 was 82.7% in 2021, it increased to 91.3% in 2024.

In this study, the destructive reflections of digital communication tools and social media channels, which are owned and controlled by dominant global powers, on family communication are discussed, and some suggestions are presented regarding the use of these communication tools and channels, which have become an indispensable part of daily life, as an element that reinforces the unity and solidarity of the family. The study, which was conducted with the qualitative research method, has drawn some conclusions based on the statistical data of the research conducted by We Are Social and TÜİK in 2024 on the use of the internet and social media.

Keywords: Family, Family Communication, Digital Communication, Social Media, Social Change.

Bu makale **intihal tespit yazılımlarıyla** taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by **plagiarism detection softwares**. No plagiarism detected.

Bu çalışmada “**Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi**” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “**Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive**” were followed.

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile **çıkar çatışması** bulunmamaktadır.

There is no **conflict of interest** with any institution or person within the scope of the study.